

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Tips bij het leren van geschiedenis	6
Historische vaardigheden boek 1	8
Indeling in perioden	11

Tijdvak 6: Bestuurders en handelaren 12

6.1 Handelen over de hele wereld	14
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: BETEKENIS GEVEN AAN EN OORDELEN OVER HET VERLEDEN	16
6.2 Het bestuur en de cultuur van burgers in Nederland	20
HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: ERFGOED	23
6.3 Vorsten en absolute macht	25
Leerdoelen en vragen tijdvak 6	29

Tijdvak 7: Denkers en strijders 32

7.1 Tot slaaf gemaakt, plantages en het afschaffen van slavernij	34
7.2 Meer rechten en macht voor de burgerij in de Franse en Bataafse Revolutie	39
Leerdoelen en vragen tijdvak 7	44

Tijdvak 8: Arbeid en invloed

46

- 8.1 De industriële revolutie en het strijden voor betere rechten 48
- 8.2 Het ontstaan van een parlementair stelsel en meer invloed van burgers 53
- 8.3 Het moderne imperialisme 57
- Leerdoelen en vragen tijdvak 8* 62

Tijdvak 9: Wereldoorlogen

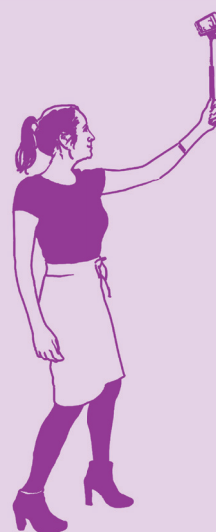
64

- 9.1 Spanningen in Europa rond 1900 66
- 9.2 De Eerste Wereldoorlog 70
- 9.3 De economische wereldcrisis in de jaren dertig 76
- 9.4 Het nationaalsocialisme in Duitsland 80
- 9.5 De Tweede Wereldoorlog 85
- 9.6 De ontwikkeling van het antisemitisme in Europa en de Holocaust 90
- 9.7 De Duitse bezetting van Nederland en de bevrijding 96
- Leerdoelen en vragen tijdvak 9* 102

Tijdvak 10: Eenwording en verdeeldheid 106

- 10.1 Koloniën worden onafhankelijk 108
- 10.2 De Koude Oorlog 116
- 10.3 Veranderingen in de Nederlandse samenleving 123
- Leerdoelen en vragen tijdvak 10* 130

Index begrippen 133

Overzicht begrippen tijdvak 1 - 5 136

Inleiding

EEN LEERLING IN KLAS 2

Na een lange zomervakantie gaat Said weer naar school. Hoewel het leuk was om lekker vrij te zijn, is hij ook blij om zijn vrienden weer elke dag te zien. En stiekem heeft hij ook wel weer zin in geschiedenis. Hij is in de vakantie met zijn oma naar het Anne Frank Huis in Amsterdam geweest. En nu wil hij alles weten over de Tweede Wereldoorlog! Hij hoopt dat ze daar snel over gaan leren.

Iris is met heel andere dingen bezig. Zij wil graag klassenvoorzitter worden. Morgen gaat de klas stemmen, dus vandaag wil ze nog snel wat klasgenoten overtuigen. De geschiedenisles is voor haar alleen maar een onderbreking van haar campagne!

GESCHIEDENIS IN KLAS 2

En jij? Hoe kijk jij naar de geschiedenislessen dit jaar? Wil je net als Said leren over het Nederlandse oorlogsverleden? De Tweede Wereldoorlog krijg je aan het einde van dit jaar. Maar daarvoor leer je al over allerlei andere oorlogen. Weet jij bijvoorbeeld al iets over de Bataafse Revolutie?

Of ben je zoals Iris, en is geschiedenis vooral een onderbreking? Ook dan kunnen de lessen je nog heel wat leren. Je leert dit jaar bijvoorbeeld hoe burgers steeds meer rechten krijgen en zelf mogen meebeslissen. We vinden het nu heel normaal dat we mogen stemmen, maar wist je dat dat pas zo'n 100 jaar zo is? Daarvoor werden beslissingen door een kleine groep belangrijke mannen genomen. Of zelfs door maar één alleenheerser. Ook daar ga je in dit boek allerlei voorbeelden van zien.

OVER HET BOEK

Dit boek gaat over twee **periodes**: de **vroegmoderne tijd** en de **moderne tijd**. De hoofdstukken bestaan uit paragrafen die allemaal iets vertellen over dat tijdvak. Je leest daar over de belangrijkste ontwikkelingen en gebeurtenissen. Je woont in Nederland, daarom lees je in dit boek veel over Nederland en (West-)Europa. In dit boek ga je veel leren over hoe landen met elkaar omgingen. Je zult zien dat dat vaak een heel oneerlijke relatie was. Het is goed om te bedenken dat het veel uitmaakt of je een bron leest van een sterker land of van een onderdrukt land. De afbeeldingen laten je zien hoe het leven er vroeger uitzag. In de tekst staan dikgedrukte begrippen, zoals hierboven. Die begrippen zijn vaak zo belangrijk dat ze vaker terugkomen. Aan het einde van elke paragraaf vind je daarom de uitleg van de begrippen. Als een begrip in een andere paragraaf opnieuw staat, is het grijs en vet. Zo weet jij dat je het begrip al kent of

kunt opzoeken. Als een begrip grijs en vet is met een ¹ erachter, dan komt het uit je brugklasboek. Achter in dit boek, op bladzijde 136, vind je nog een keer de betekenis van deze woorden.

Na elk stukje tekst staan een paar vragen. Dit zijn verwerkingsvragen. Als je de tekst goed hebt gelezen, kun je die direct beantwoorden. Aan het einde van de paragraaf staan de toepassings- en inzichtvragen. Hierbij helpen ook de kopjes historische vaardigheden. Onder deze kopjes vind je uitleg over het nadenken en praten over geschiedenis. Bij de toepassings- en inzichtvragen staat ook bij elke vraag aangegeven wat voor soort vraag dit is. Dit kan je alvast op weg helpen. En het laat je zien welk type vragen je makkelijk vindt, en welk type je nog eens extra kunt oefenen.

Maar voor je de geschiedenis in gaat, kun je beginnen met bladzijde 6. Daar vind je allemaal tips voor de geschiedenislessen. Ze helpen je met het lezen, het beantwoorden van de vragen en het leren voor de toets.

Succes!

GS Compact helpt je met **kerndoel 26: De leerling onderzoekt historische verschijnselen.**

Bij dit kerndoel horen de volgende onderdelen:

- 26A De leerling beschrijft historische ontwikkelingen aan de hand van gebeurtenissen, personen en voorwerpen.
- 26B De leerling redeneert over historische ontwikkelingen met gebruik van tijdsaanduidingen en bronnen.
- 26C De leerling toont inzicht in verbanden tussen historische ontwikkelingen en ontwikkelingen in het heden en redeneert over betekenissen die mensen en groepen geven aan het verleden.

Groepsportretten toen: De bestuurders van een soort verzorgingshuis in de zeventiende eeuw.

Groepsportretten nu: De familie Kardashian heeft al jaren een realityshow.

► Toen en nu

In de zeventiende eeuw werden veel serieuze groepsportretten geschilderd. Daar moest je dan een hele tijd voor poseren. Nu heb je een portret zo gemaakt met een fotocamera. Maar voordat The Kardashians allemaal tevreden zijn over hun nieuwe reclamefoto ben je vast ook zo uren verder.

6

Vroegmoderne tijd

- Door de val van de haven van Antwerpen in 1585 groeit de economie van de Nederlanden (6.1).

1500

1600

► BESTUURDERS EN HANDELAREN

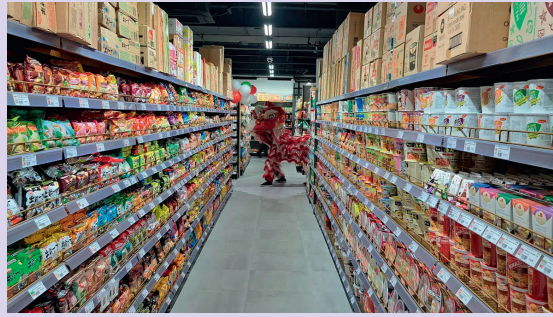
- De **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden** (ook wel de **Republiek** genoemd) wordt opgericht (6.2).

- De **VOC** (6.1) wordt opgericht in 1602 en krijgt het recht om als enige te handelen in Azië.

Boodschappen toen: In de zeventiende eeuw waren schepen maanden onderweg om Aziatische kruiden te halen.

Boodschappen nu: Je kunt in elke supermarkt allerlei producten halen, uit ongeveer elk land ter wereld.

Zin in pizza? Of een lekkere nasi? Of ga je toch voor een pittige curry? Dan ga je gewoon naar de supermarkt om de juiste boodschappen te halen. Je komt daar meer producten uit het buitenland tegen dan Nederlandse producten.

In de zeventiende eeuw was dat heel anders. Het duurde maanden voor een Aziatisch product in Nederland was. Die producten waren dus ook heel duur.

Bestuurders en handelaren (1600-1700)

- De wisselbank in Amsterdam is goed voor de Nederlandse handel. Dit zorgt dat Amsterdam zich kan ontwikkelen tot **stapelmarkt** (6.1).

- Lodewijk XIV wordt in 1643 koning van Frankrijk en regeert tot zijn dood in 1715 als **absoluut** vorst (6.3).

1700

- De **WIC** (6.1) wordt opgericht in 1621, voert handel in West-Afrika en gaat een grote rol spelen in de handel in tot slaaf gemaakte mensen.

- Kunst is belangrijk in de **Republiek**. Er wordt veel kunst gemaakt die we nog steeds mooi vinden (6.2), zoals *De Nachtwacht* van Rembrandt van Rijn.

6.1

Handelen over de hele wereld

→ Op welke manier gingen landen over de hele wereld met elkaar handelen?

- Hoe kreeg Amsterdam een belangrijke rol in de economie van Europa?
- Hoe ontstonden wereldwijde handelscontacten?
- Welke rol speelden de VOC en de WIC bij het ontstaan van een wereldeconomie?
- Wat zijn de positieve en de negatieve kanten van de VOC en de WIC?

Een dag uit het leven van een burger bij het ontstaan van een wereldeconomie: Anna

Anna heeft ruzie met haar man Maurits. Samen hebben ze een bakkerij in het centrum van Amsterdam. Sinds een paar jaar gaat het goed met hun winkel. Ze kunnen de bakkerij bijna gaan uitbreiden. Daar droomt Anna al jaren over. Vandaag is Maurits thuisgekomen met een stuk papier. Hij heeft een aandeel in de VOC gekocht. Anna weet niet eens precies wat dat is, zo'n aandeel. Maar Maurits heeft er wel al hun spaargeld aan uitgegeven! Ze is woedend: wat moeten ze met zo'n stuk papier? En wanneer gaan ze nu de bakkerij uitbreiden?

Afb. 1 Het oude stadhuis van Amsterdam, waar de wisselbank in 1609 gevestigd werd.

HANDELSKAPITALISME

In de zestiende en zeventiende eeuw veranderde de economie in Europa flink door het **handelskapitalisme**. In dat systeem verdienen mensen geld door producten met winst te verkopen. Kooplieden reisden naar verre landen om producten te halen. Ze verkochten die daarna in hun thuisland voor veel geld en maakten zo veel winst.

In 1585 namen de Spanjaarden Antwerpen in. Zij slokten de haven af, dus het werd een stuk moeilijker om te handelen. Veel Antwerpenaren vluchtten vervolgens

naar steden die niet in handen van de Spanjaarden waren. Zij brachten hun geld, kennis en contacten mee. Zo maakten zij de steden waar ze gingen wonen een stuk sterker. In Zeeland verdienden de steden Middelburg, Zierikzee en Vlissingen bijvoorbeeld veel geld door de **handel**.

1. Wat is handelskapitalisme?
2. Welk gevolg had het innemen van Antwerpen door de Spanjaarden voor andere steden?
 - A Andere steden gingen meer geld verdienen, omdat ze handelden met de Spanjaarden.
 - B Andere steden gingen meer geld verdienen, omdat ze handel overnamen van Antwerpen.
 - C Andere steden gingen minder geld verdienen, omdat ze van de Spanjaarden niet meer mochten handelen.
 - D Andere steden gingen minder geld verdienen, omdat de haven was afgesloten.

AMSTERDAM ALS STAPELMARKT

Amsterdam was in die tijd nog een kleine stad. Maar de stad had al wel drie kenmerken die zorgden dat Amsterdam veel kon handelen. Allereerst lag de stad aan de rivier de Amstel. Daarnaast had Amsterdam een grote haven. De meeste handel ging via het water door schepen, dus een goede haven was heel belangrijk. Ten derde had Amsterdam een aansluiting op verschillende **handelsnetwerken**. Handelsnetwerken waren groepen steden die met elkaar handelen en afspraken maken over handel.

In Amsterdam kwamen schepen met graan en hout uit steden die lagen aan de Oostzee. Vanuit België kwamen wol en laken naar de stad. Op de Amsterdamse beurs konden handelaren van over de hele wereld hun producten verkopen. Alle gebieden hadden ander geld, dus het was soms moeilijk te bepalen hoeveel zij voor een product moesten betalen. Daarom werd in 1609 de wisselbank opgericht. Daarna kon je op de beurs betalen met verschillende munteenheden. Amsterdam ontwikkelde zich zo tot een **stapelmarkt**: een plek waar mensen producten uit de hele wereld bewaarden, bewerkten en opnieuw verkochten.

3. Op welke twee handelsnetwerken was Amsterdam aangesloten?
4. Waarom kwam er een wisselbank in Amsterdam?
5. Waarom werd Amsterdam een stapelmarkt?

WERELDWIJDE HANDELSCONTACTEN

Er kwamen niet alleen Europese producten naar Amsterdam. Vanaf de vijftiende eeuw vaarden Europese handelaren via nieuwe routes van Europa naar Azië en Amerika. Daar kochten ze **luxeproducten**. Dat zijn producten die je niet echt nodig hebt, maar die wel leuk zijn om te hebben. Voorbeelden zijn bijzonder eten, zoals specerijen en suiker, en mooie stoffen. Die producten hadden ze in Europa niet, dus kochten mensen ze graag uit andere werelddelen. Europese handelaren bedachten daarom manieren om sneller en makkelijker aan deze producten te komen. Ze verbeterden de schepen en bedachten nieuwe manieren van geld lenen en investeren. Op deze manier ontstond er een **wereldeconomie**.

6. Welke producten brachten handelaren vanuit Azië en Amerika naar Europa?
7. Welke twee manieren bedachten handelaren om een wereldeconomie te laten ontstaan?

Afb. 2 Prent van de Amsterdamse beurs uit 1612. Op de beurs konden mensen producten en **aandelen** kopen en verkopen.

DE VOC

Je kon veel geld verdienen met de handel in specerijen, zoals peper. Daarom wilden veel handelaren naar Azië varen. Maar dit was niet makkelijk. Verschillende handelaren werkten elkaar tegen en de reis naar Azië was gevaarlijk. Om deze problemen op te lossen werd in 1602 de **Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC)** opgericht. Mensen konden hun geld investeren in de compagnie (een soort bedrijf). In ruil daarvoor kregen ze een **aandeel** in de VOC. Als de VOC winst maakte, kregen alle mensen met aandelen een beetje van die winst. Iedereen die genoeg geld gespaard had kon zo'n aandeel kopen, van dienstmeisje tot handelsman, van bakkersknecht tot dominee.

Alleen de VOC mocht handel drijven in Azië, andere bedrijven mochten dat niet. De VOC kreeg dus een **handelsmonopolie**. De lokale **adel** in Azië verdiende meestal ook aan de handel met de VOC, omdat de VOC met hen onderhandelde over de prijzen. De gewone inwoners van Azië, die vaak de producten (zoals suiker of koffie) voor de VOC moesten verbouwen, verdienden weinig aan de handel. Bovendien moesten zij hard werken in slechte omstandigheden. En de VOC mocht van de Nederlandse overheid geweld gebruiken om de handel te verdedigen. Dat geweld was vaak gericht tegen de Aziatische bevolking.

Bijna 200 jaar lang beheerste de VOC de specerijenhandel. De VOC plaatste **handelsposten** in belangrijke gebieden zoals Batavia (het huidige Jakarta in Indonesië), zonder aan de lokale bevolking te vragen wat die daarvan vond. Voor de VOC was dit makkelijk: zo kon zij producten direct van lokale handelaren kopen. Deze producten werden in Europa verkocht met grote winsten. Deze winsten werden vervolgens gedeeld met de investeerders die een aandeel hadden gekocht. Er werd dus vooral veel geld verdiend in Europa, niet in Azië.

8. Waarom werd de VOC opgericht?
9. Wat waren de gevolgen van de handel met de VOC voor de lokale adel in Azië?
10. Wat waren de gevolgen van de handel met de VOC voor de gewone bevolking in Azië?
11. Hoe konden gewone mensen in Nederland geld verdienen met de handel van de VOC?
 - A Ze konden makkelijker naar Azië verhuizen om daar specerijen te kopen en verkopen.
 - B Ze konden luxeproducten verbouwen en die aan de VOC verkopen.
 - C Ze konden een eigen bedrijf opzetten en handelen in de Aziatische luxeproducten.
 - D Ze konden door aandelen te kopen een deel van de winst van de VOC krijgen.

Afb. 3 Dit schip is een nagemaakte versie van het **VOC**-schip De Batavia. De Batavia vertrok in 1628 van Amsterdam naar Indonesië om **luxeproducten** te halen, maar het schip is daar nooit aangekomen.

HISTORISCHE VAARDIGHEDEN: BETEKENIS GEVEN AAN EN OORDELEN OVER HET VERLEDEN

Hoe mensen naar het verleden kijken, wordt beïnvloed door de tijd waarin ze leven. Ze beoordelen gebeurtenissen en personen van vroeger niet alleen op basis van wat er precies is gebeurd of wat die personen precies hebben gedaan. Ze laten hun oordeel ook afhangen van de normen, waarden en belangen van het moment waarop zij leven. Dit betekent dat ideeën over het verleden kunnen veranderen. Waar mensen vroeger positief over waren, kan later kritisch worden beoordeeld, en andersom.

Een goed voorbeeld hiervan is de VOC. Eeuwenlang werd de VOC geprezen als een succesvolle handelsorganisatie die Nederland rijkdom bracht. In vroegere schoolboeken werd de VOC vaak gepresenteerd als hét voorbeeld van Nederland als land vol slimme en goede handelaren. Tegenwoordig is er ook steeds meer aandacht voor de andere kant: de VOC maakte gebruik van geweld en onderdrukking om haar handelsmonopolie te houden. Een voorbeeld van het tegenovergestelde vind je in **6.2 Het bestuur en de cultuur van burgers in Nederland**. Hier lees je dat de Nederlandse Republiek relatief open was voor verschillende religies, vergeleken met andere landen. In de zeventiende eeuw kreeg Nederland daar ook best wat kritiek op. Tegenwoordig wordt de Republiek daar juist veel om bewonderd.

DE WIC

In 1621 werd de **West-Indische Compagnie (WIC)** opgericht. De WIC richtte zich op handel met West-Afrika, het Caribisch gebied en Noord- en Zuid-Amerika. Een van haar activiteiten was de **handel in tot slaaf gemaakte mensen**¹: ze dwong Afrikanen om per boot naar Amerika te gaan. Daar moesten ze onder verschrikkelijke omstandigheden op **plantages**¹ werken. Ze hadden geen vrijheid en werden gezien als 'eigendom' in plaats van mensen met een eigen wil of vrijheden. De producten van deze plantages, zoals suiker en tabak, werden naar Europa gebracht en daar verkocht. Dit was onderdeel van de zogenaamde trans-Atlantische **driehoekshandel**, waarbij er tussen drie continenten over de Atlantische Oceaan werd gehandeld (zie ook afbeelding 4).

De VOC en WIC zorgden voor veel meer handel tussen werelddelen en hielpen mee om een wereld-economie op te bouwen. Vroeger waren mensen daarom heel positief over de VOC en WIC. Inmiddels is er meer aandacht voor de andere kant: de VOC en WIC maakten zich schuldig aan uitbuiting, slavernij en kolonialisme. Dit had veel negatieve gevolgen voor de lokale bevolking. Daarom is er nu ook kritiek op de VOC en WIC.

Afb. 4 De WIC speelde een grote rol in de trans-Atlantische **driehoekshandel**. Het feit dat mensen vervoerd werden in handelsschepen laat zien hoe Europeanen over hen dachten: zij zagen de tot slaaf gemaakte Afrikanen als producten, net zoals suiker, tabak of katoen.

12. Wat waren de gevolgen van het handelen door de WIC voor de lokale bevolking in West-Afrika?
13. Wat was de trans-Atlantische driehoekshandel?
14. Welke twee stellingen zijn juist over de WIC?
 - 1 De WIC hield zich bezig met de specerijenhandel in Azië.
 - 2 De WIC was betrokken bij de driehoekshandel, waaronder de handel in tot slaaf gemaakte mensen.
 - 3 De WIC handelde in hetzelfde gebied als de VOC.
 - 4 De WIC moest de concurrentie tussen Europese handelaren in Azië stoppen.
 - 5 De WIC werd vroeger positiever bekeken dan nu.
15. Vul de gaten in de onderstaande tekst in met termen en begrippen uit deze paragraaf:

De (1) werd opgericht in 1602 om handel te drijven met (2). Dit bedrijf had het alleenrecht op de handel in specerijen en gebruikte vaak (3) om dit recht te verdedigen. De winst werd gedeeld met mensen die (4) hadden gekocht. De (5), opgericht in 1621, speelde een rol in de trans-Atlantische (6), waarbij tot slaaf gemaakte personen van Afrika naar Amerika werden vervoerd.

BEGRIPPEN

aandeel: een investering in een bedrijf waardoor je kunt delen in de winst.

driehoekshandel: handel tussen Afrika, Amerika en Europa. Een onderdeel hiervan was de trans-Atlantische handel in tot slaaf gemaakte personen.

handelskapitalisme: een economisch systeem dat gericht is op winst maken.

handelsmonopolie: het recht om als enige handel te voeren in een gebied. Je hebt dan dus geen concurrenten meer.

handelsnetwerk: een groep steden of gebieden die met elkaar handelden.

handelspost: plek waar handelaren in het buitenland producten kochten en verkochten. Nederland stichtte bijvoorbeeld in 1619 een handelspost in wat we nu Jakarta noemen, in Indonesië.

luxeproduct: product dat je niet nodig hebt, maar dat wel leuk is om te hebben.

stapelmarkt: een plek waar producten uit de hele wereld werden bewaard, bewerkt en opnieuw verkocht.

VOC: Verenigde Oost-Indische Compagnie, het bedrijf dat van de **Staten-Generaal** (zie 6.2) als enig Nederlands bedrijf mocht handelen in Oost-Azië.

wereldeconomie: systeem waarbij landen over de hele wereld met elkaar handelen.

WIC: West-Indische Compagnie, het bedrijf dat van de **Staten-Generaal** (zie 6.2) als enig Nederlands bedrijf mocht handelen tussen West-Afrika en Midden-Amerika.

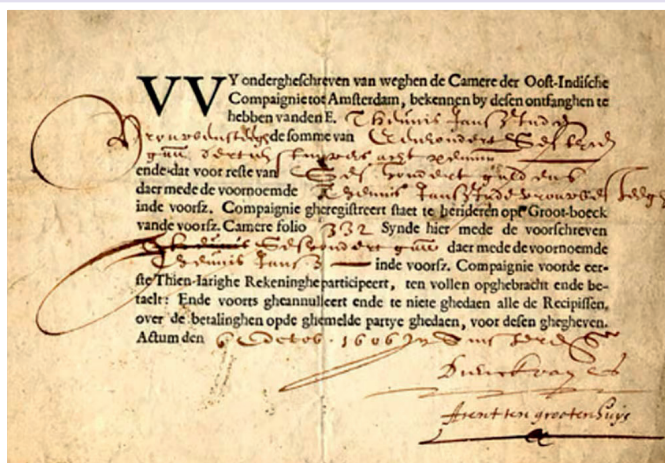
Toepassing en inzicht

Chronologievraag

16. Hieronder staan vier gebeurtenissen uit het begin van de wereldeconomie:
- 1 De WIC richt zich op de handel in tot slaaf gemaakte mensen, waarbij mensen in vreselijke omstandigheden moeten werken.
 - 2 Spanje wordt de baas over de haven van Antwerpen.
 - 3 De VOC maakt een handelspost in het huidige Jakarta voor de koffiehandel.
 - 4 De Amsterdamse wisselbank zorgt dat je met verschillende soorten geld kunt betalen.
- Zet de gebeurtenissen op de juiste volgorde, van vroeger naar later.

Bron 1

De kruidenier Theunis Jansz. kocht dit VOC-aandeel in 1606 voor 600 gulden:

Toepassingsvraag met beeldbron

Gebruik bron 1.

17. Welke uitspraak past bij bron 1?
- A De VOC werd opgericht omdat de Spanjaarden Antwerpen innamen.
 - B In Nederland hadden allerlei verschillende mensen voordeel van het handelskapitalisme.
 - C De Afrikanen werkten onder vreselijke omstandigheden.
 - D Door het oprichten van de VOC kon Nederland makkelijker handelen met België.

Bron 2

De minister-president van Nederland zei in 2006:

Laten we blij zijn met elkaar! Laten wij optimistisch zijn! Laten we zeggen: Nederland kan het weer! Die VOC-mentaliteit, over grenzen heen kijken!

Vraag over betekenis geven aan en oordelen over het verleden

Gebruik bron 2.

18. De minister-president zei dit in een debat over de economische groei in Nederland. Kijkt hij positief of negatief naar het VOC-verleden van Nederland?

Bron 3

In 2021 verscheen deze column met de titel 'VOC-mentaliteit':

Nu ik zelf ouder ben, begrijp ik pas dat geschiedenis er wel degelijk toe doet. Het heden kan niet los worden gezien van het verleden. Waar wij staan – als samenleving, als stad, maar ook als individu – is mede bepaald door dat wat is geweest. Soms zijn de erfenissen van het verleden duidelijk zichtbaar – in straatnamen, gebouwen en beelden. Vaker nog werkt het door in onze manier van denken, zonder dat we het doorhebben.

Toelichting:
heden = nu

Toepassingsvraag met tekstbron

Gebruik bron 3.

- 19.** De schrijfster van deze column zegt eerst dat ze geschiedenis op school nooit zo belangrijk vond. Nu ziet ze in dat deze lessen toch wel belangrijk zijn.
- Waarom is geschiedenis volgens haar belangrijk?
- A** Door over de geschiedenis te leren kun je beter de weg vinden in de stad en straatnamen onthouden.
 - B** Door over de geschiedenis te leren word je ouder.
 - C** Door over de geschiedenis te leren snap je beter hoe het nu in elkaar zit.
 - D** Door over de geschiedenis te leren kom je meer te weten over erfenissen.

Vraag over oorzaak en gevolg

- 20.** De activiteiten van de WIC hadden verschillende gevolgen.
- a. Wat was een gevolg voor Nederland?
 - b. Wat was een gevolg voor een deel van de bevolking van West-Afrika?
 - c. Bekijk je antwoorden bij a en b. Zijn dit positieve of negatieve gevolgen?

6.2

Het bestuur en de cultuur van burgers in Nederland

→ Hoe zagen het bestuur en de cultuur van burgers in Nederland eruit in de zeventiende eeuw?

- Waarom had Nederland in de zeventiende eeuw een goede economie?
- Hoe ontstond de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden?
- Welke elementen maakten de Republiek bijzonder in de zeventiende eeuw?
- Welke taken hadden de raadspensionaris en de stadhouder?
- Waarom noemen sommige mensen de zeventiende eeuw de Gouden Eeuw en hebben anderen daar juist kritiek op?

Een dag uit het leven van een burger in het zeventiende-eeuwse Nederland: Oopjen

Oopjen staat voor de spiegel in haar mooiste jurk. Het is een lange zwarte jurk, met een witte kraag. Ze heeft hem speciaal laten maken. De bekendste schilder van het land, Rembrandt van Rijn, gaat haar straks schilderen. Dat is niet goedkoop, maar gelukkig heeft haar vader veel geld verdiend in de handel. Daarom kan zij zo'n mooi, bijzonder schilderij krijgen. Ze maakt zich alleen wat zorgen om het poseren. Dat stilstaan, zal ze dat uren volhouden? En wat als ze niest? Ze is een beetje verkouden vandaag. Zou ze dan niet het hele schilderij verpesten?

EEN LAND ZONDER VORST

Nederland werd in 1588 de **Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden**. Dit was een **staat**¹ zonder vorst, waarin de **gewesten**¹ (een soort provincies) de macht hadden. De zeven gewesten (Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland en Groningen) vonden het heel belangrijk om zelfstandig te zijn. Ze mochten zelf beslissen over de **belasting**¹ en de wetten en regels binnen hun eigen gebied. Als gewesten moesten samenwerken, bijvoorbeeld bij onderwerpen die met het buitenland te maken hadden, stuurden ze vertegenwoordigers naar Den Haag. Daar namen de vertegenwoordigers in de **Staten-Generaal** samen beslissingen.

Deze bestuursvorm was in Europa om twee redenen heel bijzonder. Ten eerste had de Republiek geen koning, zoals andere Europese landen. Ten tweede hoefden de vertegenwoordigers van de gewesten in de Staten-Generaal niet per se van adel te zijn. Ook mannen die niet van adel waren, konden bestuursfuncties hebben.

Afb. 1 In de **Gouden Eeuw** verdienden sommige mensen uit de **burgerij**¹ in de **Republiek** veel geld, dankzij de handel en **wereldeconomie**. Oopjen kwam uit zo'n rijke familie uit Amsterdam. Daarom kon zij de beroemde Rembrandt van Rijn betalen om haar te schilderen.

1. Waarom was het bestuur in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bijzonder?

Afb. 2 De **Staten-Generaal** kwamen vroeger samen in de Ridderzaal op het Binnenhof in Den Haag. De Ridderzaal wordt ook nu nog gebruikt. Elke derde dinsdag van september wordt daar op Prinsjesdag de troonrede voorgelezen.

Afb. 3 *Het melkmeisje* van de schilder Johannes Vermeer is een van de beroemdste schilderijen uit de **Gouden Eeuw**. Het was toen nog heel bijzonder om een schilderij te maken van een gewoon iemand tijdens haar werk.

BELANGRIJKE FUNCTIES

Er was geen koning in de Republiek, maar er waren wel twee andere belangrijke functies: die van raadspensionaris en stadhouder. De **raadspensionaris** was meestal iemand uit het gewest Holland. Dat gewest betaalde namelijk de meeste belasting en het had belangrijke contacten met het buitenland. De raadspensionaris kun je vergelijken met onze **minister-president**.

Ook de **stadhouder** had veel macht. Hij was de leider van het leger. En hij kwam altijd uit de familie Oranje-Nassau, en was dus familie van Willem van Oranje. Willem van Oranje had de strijd tegen de Spanjaarden geleid en bleef ook daarna een belangrijk historisch figuur. De stadhouder en de raadspensionaris hadden vaak ruzie met elkaar. De raadspensionaris wilde namelijk een sterke economie en weinig oorlog. Hij wilde graag rust in het land. Maar de stadhouder voerde graag oorlog om zo machtiger te worden. Deze ruzies laten zien dat mensen ook in de Republiek, zonder koning, machtig wilden zijn.

2. Waarom kwam de raadspensionaris altijd uit het gewest Holland?
3. Waarom hadden de stadhouder en de raadspensionaris vaak ruzie?
4. Zoek de juiste omschrijving bij elk begrip.

a raadspensionaris	1 heeft alle macht in een land
b Staten-Generaal	2 voert het leger aan
c stadhouder	3 neemt politieke beslissingen
d vorst	4 gaat over de buitenlandse politiek

ECONOMIE IN DE REPUBLIEK

Hoewel de **Opstand**¹ tegen Spanje nog tot 1648 duurde, bloeide intussen de handel in de **Republiek**. Er kwamen daardoor steeds meer mensen in de Republiek wonen en de steden werden steeds groter. De adel had voordeel van de goede economie, net als rijke **kooplieden** en soms ook gewone burgers. Ook zij konden steeds luxer leven. Ze konden prachtige huizen laten bouwen en dure kleding kopen. Ze kochten ook veel kunst en lieten zich soms zelfs zelf tot kunst maken. Ze vroegen dan een kunstenaar om hen te schilderen. Sommige kunstenaars van die tijd zijn nog steeds beroemd, zoals Rembrandt van Rijn, Johannes Vermeer, Judith Leyster en Jan Steen.

5. Wie hadden voordeel van de sterke economie in de Republiek?
6. Wat deden mensen met het geld dat zij verdienen in de zeventiende eeuw?